

LAUDATIO

Alexandra van Dongen

Frederiksprijs 2024

Uitgesproken door dr. J.B.H. de Haan, voorzitter van de Stichting Mr. J.W. Frederiks op 13 juni 2024 in Leiden

Dit jaar wordt voor Mr J.W. Frederiksprijs voor de 27ste keer uitgereikt. De prijs werd in 1967 ingesteld en wordt momenteel elke drie jaar toegekend aan de auteur van een belangwekkende gepubliceerde studie op het gebied van de kunstnijverheid, kleine plastiek en ornamentiek.

De jury heeft bij zijn beoordeling wederom met grote waardering kennis genomen van een aantal belangwekkende publicaties die in de afgelopen drie jaar verschenen zijn. De shortlist bestond uit boeken die het brede terrein van de toegepaste kunsten en de kunstnijverheid bestrijken, en de onderwerpen waren zeer verschillend: van drinkgerei tot kerkgewaden en kamerstoffering.

Uiteindelijk heeft de jury unaniem besloten om de Frederiksprijs 2024 toe te kennen aan Alexandra van Dongen, voor haar publicatie *Dichter bij Vincent. Alledaagse voorwerpen in het werk van Vincent van Gogh*.

Dit boek is in 2022 verschenen bij uitgeverij Sterck en De Vreese in Gorredijk.

De laureaat: Alexandra van Dongen

Alexandra van Dongen (1961) begon na een studie museologie in 1986 haar carrière bij Museum Boijmans van Beuningen als assistent-conservator voor het nieuwe aandachtgebied van het pre-industriële gebruiksgoed. In 1992 volgde zij de overleden conservator Alma Ruempol op. Zij ging naast haar museale werk in Leiden kunstgeschiedenis studeren en rondde deze opleiding in 1994 af. Sindsdien heeft zij een groot aantal presentaties en tentoonstellingen geconcipeerd en uitgevoerd. Ook was zij betrokken bij uiteenlopende onderzoeksprojecten, waarin zij vormgeving en design vanuit een veelvoud aan historische en multiculturele perspectieven bestudeerde.

Haar veelzijdigheid en brede interesse komen sterk tot uitdrukking in de freelanceprojecten waaraan zij sinds 2017 invulling geeft. Ook daar lijkt zij zich niet te willen beperken. Een spraakmakend voorbeeld is de

tentoonstelling die in 2017 in het Wereldmuseum in Rotterdam te zien was en de titel droeg 'I cook, therefore I am', waarvoor ze als gastcurator schrijver Abdelkader Benali inschakelde. Alexandra heeft ook belangstelling voor mode, zoals in 2018 de tentoonstelling 'POWERMASK' in hetzelfde museum bewees. Ook daar werkte ze samen met een gastconservator: de beroemde Belgische mode-ontwerper Walter van Beirendonck.

Zonder overdrijving zou Alexandra van Dongen een bruggenbouwer genoemd kunnen worden. Ze legt graag én effectief verbanden tussen verschillende disciplines en verkent - al dan niet in samenwerking met anderen - met kennelijke gretigheid de raakvlakken tussen historische perioden, culturen, beeldende kunst en vormgeving.

Dichter bij Vincent

De bekroonde publicatie is het directe gevolg van een omvangrijk project, waaraan in Museum Boijmans al sinds de jaren 80 gewerkt wordt. Het koppelen van alledaagse gebruiksvoorwerpen vanaf de middeleeuwen tot de negentiende eeuw aan voorstellingen op schilderijen en prenten, waarop deze zijn weergegeven en waarop het gebruik ervan wordt gedemonstreerd. Sinds 2011 is dit systeem voor belangstellenden toegankelijk via de website ALMA, 'Afbeelding Linkt Met Artefact' en tevens verwijzend naar haar overleden voorgangster. Een van de pakkende ondertitels die het project meekreeg luidt veelbetekenend: 'Where Art Meets Artefacts - Researching Artist Props'.

Alexandra is de eerste die systematisch onderzoek heeft gedaan naar eenvoudig huisraad en andere voorwerpen die Vincent van Gogh afbeeldde op zijn werk heeft weergegeven. Op basis van Van Gogh's oeuvre ging zij op zoek naar de échte voorwerpen en stelde zij zich de vraag waar ze vandaan kwamen, waar ze waren gemaakt, en hoe en waar ze precies werden gebruikt. Het resultaat is verbluffend. Van het simpele gebruiksgoed, dat Van Gogh schilderde in Nederland en in Zuid-Frankrijk, wist zij identieke bewaard gebleven voorbeelden te traceren en in de meeste gevallen bovendien de pottenbakkerij of een ander ambachtelijk bedrijf waarin het was vervaardigd.

Ze ging nog een stap verder door vervolgens in de brieven die Vincent aan zijn broer Theo stuurde na te gaan of en zo ja wát Vincent over die voorwerpen schreef. Verdere verdieping kwam tot stand door in werk van andere schilders en op contemporaine afbeeldingen naar vergelijkbare objecten te zoeken.

Wie het boek leest, beseft gaandeweg hoe raak gekozen de titel is. Door het onderzoek en de focus op de betekenis van het alledaagse gebruiksvoorwerp heeft de lezer echt de indruk 'dichter bij Vincent' te komen. Die tastbaarheid werd reëel op de mooie tentoonstelling die in 2022 in het Vincent van Gogh huis in Zundert op basis van het onderzoek werd samengesteld. De tentoonstelling bevatte voorwerpen uit de nalatenschap van Vincent van Gogh, uit de collecties van het Van Gogh Museum Amsterdam en het Musée d'Orsay in Parijs.

Het boek bewijst volgens de jury hoe lonend een nieuwe invalshoek kan zijn. Het leert ons om het oeuvre van een van de bekendste kunstenaars ter wereld op een andere manier te bekijken en laat overtuigend zien hoe de bestudering van 'doodgewone' gebruiksvoorwerpen nieuwe en spectaculaire inzichten kan geven over de datering van werken. Dat gold bijvoorbeeld voor het stilleven met aardappels dat niet in Nuenen maar pas in Parijs gemaakt blijkt te zijn, zoals aan de hand van de op het schilderij afgebeelde 'kasserol' kan worden aangetoond. Het veranderde de betekenis van het schilderij dat nu als overgangsstuk tussen de Nederlandse en de Franse periode gezien kan worden.

Met liefde, vasthoudendheid en enthousiasme speurde Van Dongen naar de verhalen achter de spreekwoordelijke potten, pannen en vazen op Van Goghs stillevens. En dat alles heeft ze vastgelegd in prettig lezend, soepel Nederlands, waardoor *Dichter bij Vincent* ook hoog scoort op toegankelijkheid.

Alexandra's onderzoek slaat een brug van de kleine naar de hoge kunst en is een ode aan de alledaagse gebruiksvoorwerpen, die in staat blijken het kunsthistorisch onderzoek een stap verder te brengen.

Dit boek verdient werkelijk een internationaal publiek!

Behalve een geldbedrag zal aan de laureaat ook een exemplaar van de Frederikspenning worden toegekend. Deze zilveren penning heeft het bestuur van de stichting laten maken om het vijftigjarig bestaan van de Mr J.W. Frederiksprijs in 2017 te markeren. De penning is ontworpen en uitgevoerd door de Utrechtse vormgever, beeldend kunstenaar en edelsmid Willem Noyons.